

Hansel ve Gretel Adlı Masalın Greimas'ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi

Dursun DEMİR

Dr. Okutman, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yabancı Diller Bölümü
Dr. Lecturer, Gaziosmanpaşa University, Department of Foreign Languages

Orcid ID: 0000-0002-4882-9462

dursun.demir@gop.edu.tr

Öz

En eski edebî türlerden birisi olan masallar, değişik yöntem ve yaklaşımlarla incelenmeye çalışılmıştır. Sadece dilsel göstergeleri değil, dil dışı göstergeleri de inceleyen; dilde var olan evrensel yapıları edebî metinlerde de araştıran göstergebilim bu tür yaklaşımlardan birisidir. Bu çalışmada, Grimm Kardeşlerin derlediği masallar arasında yer alan Hansel ve Gretel adlı eser, Greimas'ın eyleyenler modeline göre göstergebilimsel bir yöntemle incelenmiştir. Masal incelenirken, masalın yüzeysel ve sözdizimsel anlatı boyutları dikkate alınmış, temel anlamsal boyut incelemesi kapsam dışı tutulmuştur. Olay örgüsüne bakarak çalışmaya konu olan masal dört kesite ayrılmış, bu kesitlerde Greimas'ın modelindeki altı eyleyenin de bulunduğu, eyleyenlerin masaldaki fonksiyonları ile modelde buldukları yerlerin birebir örtüştüğü görülmüştür. İnceleme sonucunda modelin, masalın kurgusal yapısını ortaya koyduğu, üretim süreçlerini görünür kıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Masal, Saussure, Propp, Greimas, Göstergebilim, Eyleyenler Modeli, Hansel ve Gretel

Analysis of the Fairy Tale Hansel and Gretel According to Actantial Model of Greimas

Abstract

Fairy tales, one of the oldest literary genres, have been studied using different methods and approaches. Semiotics, which investigates not only linguistic but also non-linguistic signs and looks for regular patterns in literal texts, is one of these approaches. In this study, the fairy tale Hansel and Gretel, which is one of those collected by Grimm Brothers, was examined using a semiotic method according to the actantial model of Greimas. In the process of the analysis, the linguistic and fictional features of the tale were considered, but the deep semantic structure of the text was excluded. Considering the plot, the tale was divided into four segments. It was seen that the six actants of the model took place in these segments and the functions of the actants in the tale overlapped with their place on the model. The result of the study showed that the model revealed the fictional structure and production processes of the tale.

Keywords: Fairy tale, Saussure, Propp, Greimas, Semiotics, Actantial Model, Hansel and Gretel

1. Giriş

Bu çalışmada Grimm Kardeşlerin derlemiş olduğu masallar arasında yer alan Hansel ve Gretel adlı masal Algirdas Julien Greimas'ın eyleyenler modeline göre göstergebilimsel yöntemle incelenmiştir. Masal incelenirken, masalın yüzeysel ve sözdizimsel anlatı boyutları dikkate alınmış, temel anlamsal boyut incelemesi kapsam dışı tutulmuştur.

Sözlü halk edebiyatının en önemli ürünlerinden olan masallar bir milletin duygu, düşünce ve inanç yapısını yansıtmaları bakımından önemli kültürel eserlerdir. Bir yönüyle insanlığın hayal gücünü yansıtan masallar diğer yönüyle de içinde doğduğu kültür ve coğrafya hakkında bazı ipuçları barındırır. Batı kaynaklı masalarda karşımıza daha çok krallar, prensesler, cadılar, sihirli değnekler çıkarken Türk masallarında bu karakterler yerlerini padişah, derviş, Hızır, dev, ejderha ve Zümrüdü Anka'ya bırakır. Topraklarının üçte biri ormanlarla kaplı olan Almanya'da, Zipes'e (2003, s.86-88) göre Grimm kardeşlerin 19. yüzyılda derlediği Alman masallarında çoğu kahramanın yolu ormana düşer; olaylar ormanda başlar veya biter.

Bazı kültürel farklılıklara rağmen bütün dünya masallarında ortak olan yönler de vardır: Masallar her ne kadar eğlendirici gibi görünseler de aslında öğretici metinlerdir ve hepsinin sonunda dinleyicinin alması gereken bir ders bulunur. Anonim olan masallar milletlerin ortak zekâlarının ürünüdür ve genellikle başlangıçtaki durumun aniden değişmesiyle başlarlar. Bu metinlerdeki mekân ve zaman kavramı çok muğlaktır: "Evvel zaman içinde kalbur saman içinde", "bir zamanlar" veya İngilizce "once upon a time" gibi belirsiz zaman ifadeleri ile başlar ve "ülkenin birinde" gibi yine belirsiz bir yer adı ile devam ederler. Kahramanlar çoğunlukla insan karakter ve davranışları sergileyen hayvanlardan seçilir. Masallar iyilikle kötülüğün, zenginlikle fakirliğin, olumlu ile olumsuzun mücadelesini anlatır ve çoğu zaman iyilerin kazandığı mutlu sonla biter (Günay, 2011, s. 679-685; Asutay, 2013, s. 270-273; Kıran, 2011, s. 99). Bu anlamda Şirin (2007, s. 45) masalın, hikâyesini iyilik ve kötülük üzerine inşa ettiğini ifade eder. Günay (2011, s. 679) tekerlemelerin masalarda önemli bir yer tuttuğunu ve dinleyiciyi masalın kendine has, mantık kurallarını zorlayan atmosferine hazırladığını belirtir.

2. Saussure ve Göstergebilim

Modern dil biliminin kurucusu kabul edilen Saussure, ölümünden sonra öğrencileri tarafından 1916'da yayınlanan Genel Dil Bilim Dersleri adlı eserinde dili, kavramları ifade eden bir göstergeler dizgesi olarak ifade eder. Bu yüzden de dilin herhangi bir yazı sistemi, sağır-dilsiz alfabesi, simgesel nitelikli kutsal törenler, nezaket kuralları ve askerî işaretlerle karşılaştırılabileceğini söyler (Saussure, 1959, s. 16).

Saussure, "göstergebilim-semiology" terimini Yunanca "semion" (gösterge) ve "logie" (bilim) kelimelerinden esinlenerek meydana getirmiştir. Saussure'e göre göstergeler sadece dilde bulunmazlar. Bu yüzden de göstergebilim dilbiliminin bir alt katmanı değil bir üst katmanı olmalıdır.

Göstergebilim, adından da anlaşılacağı üzere göstergeleri inceleyen bir bilim dalıdır. Gösterge, anlamın en küçük birimini oluşturur. “Kendisi o şey olmadığı halde, o şeyi çağrıştırarak iletişim sağlayan ve bir başka şeyi temsil eden her şey bir göstergedir” (Parsa, 2004, s. 8). Bir başka ifade ile gösterge zihnimizdeki kavramla o kavramı çağrıştıran nesneden oluşmaktadır. Göstergebilim bu nesne için *gösteren*, kavram için ise *gösterilen* terimini kullanmaktadır. *Gösteren*, gösterenin maddi ve fiziki varlığını oluştururken *gösterilen* soyut kavramdan meydana gelmektedir.

Göstergeye dil açısından bakıldığında, her kelimenin bir kavramı veya nesneyi temsil ettiği, o nesne ortada yokken de o nesneyle ilgili zihinsel işlem yapılabilmesine imkân tanıdığı görülür. Dolayısıyla her kelime bir göstergedir (Erkman-Akerson, 2005, s. 102). Kelime göstergesinin göstereni ses, gösterileni ise zihnimizde oluşan kavramdır.

Saussure’ün gösterge kuramında iki temel ilke vardır:

a) Nedensizlik: “Gösterenle gösterilen arasındaki bağ nedensizdir” (Saussure, 1959, s.67). Örneğin “kalem” kavramının, göstereni olan k-a-l-e-m ses dizilişiyle hiçbir bağı yoktur. Kalem kavramını başka bir gösterenle ifade etmek de pekâlâ mümkün olabilirdi. Zaten başka dillerde aynı kavram başka ses ve kelimelerle ifade edilebilmektedir. Erkman-Akerson’un (2005, s. 97) ifade ettiği gibi “Bir kavrama atalarımızın neden böyle bir isim verdiği çoğu zaman belirsizdir. Ama neye niçin öyle dendiği zaten önemsizdir. Önemli olan neye ne dendiği konusunda bir uzlaşma varılmış olmasıdır.”

b) Çizgisellik: Dillerde sesler hep arka arkaya çıkarılır. Aynı anda iki sesbirimini çıkaramayız. Buna çizgisellik denir (Erkman-Akerson, 2005, s. 106). Bu özellik sesleri yazıya aktardığımızda daha açık hale gelir: Kelimeler arka arkaya dizilip bir zincir oluşturur (Saussure, 1959, s. 70).

Saussure’e göre göstergeler arasında iki tür ilişki vardır: Dizisel ve dizimsel. Dizisel ilişkilerde seçme önemli iken dizimsel ilişkilerde birleştirme önemlidir. Türkçe bir cümle genellikle özne ile başlar ve yüklem ile biter: “Ali okula gitti” gibi bir cümlede Ali yerine yüzlerce başka özne (Örn. “babam”, “o”) yazılabilir. Yine “okul” yerine başka mekân isimleri (Örn. “eve”, “köyüne”) ve fiil olarak da başka fiiller (Örn. “vardı”, “ulaştı”) yazılabilir. Burada aynı öge grubuna ait kelimeler (Ali, babam, o) arasında dizisel bir ilişki vardır. Dizimlerde ise kurallar vardır. “Dizilerden alınan birimler bu kurallar ve uzlaşım kanalıyla birleştirilebilmektedir. Bu kurallara dilde sözdizimi, müzikte melodi, filmde başarılı kurgu, giyimde güzel zevk ya da moda uygunluk adı verilmektedir” (Parsa, 2004, s. 28).

Saussure ile aynı dönemde yaşamış olan Amerikalı felsefeci ve mantıkçı Peirce de göstergebilimle ilgilenmiş, “semiology” yerine “semiotics” terimini kullanmıştır (Parsa, 2004, s. 3). Peirce’e göre bütün bilimlere ve ilgi

alanlarına göstergebilim gözüyle bakılabilir, bakılmalıdır da (Erkman-Akerson, 2005, s.63). Peirce, yaptığı çalışmalarla göstergebilimle ilgili terimleri bir araya getirmiş ve 66 ögeli bir gösterge sınıflandırması yapmıştır. Fakat görüşlerinin sık sık değişmesi ve eserlerinin ölümünden çok sonra, 1932'de yayımlanması sebebiyle geç tanınmıştır (Yücel, 1982, s. 80-81).

3. V. Propp ve Masal İnceleme

Propp, 1928 yılında yayımladığı Masalın Biçimbilimi adlı eserinde 100 kadar Rus peri masalını inceler ve bazı motiflerin sürekli tekrar edildiğini görür:

- 1) “Kralın biri bir kahramana bir kartal verir. Kartal kahramanı bir başka kralın yönettiği ülkeye götürür.
- 2) Yaşlı bir adam Suçenko'ya bir at verir. At Suçenko'yu başka kralın ülkesine götürür.
- 3) Bir büyücü Ivan'a küçük bir kayık verir. Kayık Ivan'ı başka bir krallığa götürür.
- 4) Bir prenses Ivan'a bir yüzük verir. Yüzükten delikanlılar çıkar ve Ivan'ı başka kralın ülkesine götürür” (Propp, 1968, s. 19-20).

Görüldüğü gibi, yukarıdaki dört durumda değişen sadece kahramanların ve kullandıkları nesnelere isimleridir. Kahramanların eylem ve görevlerinde herhangi bir değişme olmamıştır. Buradan hareketle Propp, masalarda aynı eylemlerin farklı kişilere yaptırıldığı ve dolayısıyla da masalların içindeki kahramanların işlevlerine göre incelenmesi gerektiği sonucuna ulaşır. İncelediği peri masalarında uzaklaşma, yasaklama, yasağı çiğneme, soruşturma, vb. gibi toplam 31 işlev saptar. Propp'un bu işlevlerle ilgili tespit ettiği dört özellik de şöyledir:

- 1) “İşlevler, kim tarafından ve nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın sabit, sürekli öğeleridir. Bunlar masalın temel öğeleridir.
- 2) Masallardaki işlevlerin sayısı sınırlıdır.
- 3) İşlevlerin sıralanışı hep aynıdır.
- 4) Yapılarına göre bütün masallar tek bir türe aittir” (1968, s. 21-23).

Propp'a göre bu 31 işlevin hepsinin aynı anda bir masalda bulunmasına gerek yoktur. Bazı işlevler bazı masalarda olmayabilir. Daha sonra Propp, bu 31 işlevin masal kahramanları arasında nasıl dağıldığına bakar ve bazı işlevlerin kendi aralarında mantıksal olarak ortak kümeler oluşturduğundan hareketle 7 tane rol belirler:

- 1) Saldırgan
- 2) Bağışçı
- 3) Yardımcı
- 4) Prenses (aranan kişi) ve babası
- 5) Gönderici
- 6) Kahraman
- 7) Sahte kahraman

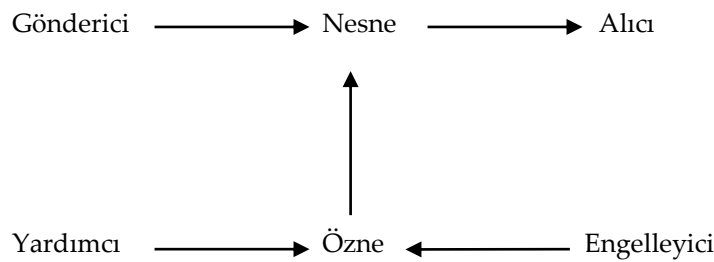
Propp'a göre bir kahraman birden fazla rol üstlenebilir: "Kuleden salıverilmek istediği için Ivan'a güç ve sihirli masa örtüsü veren ama ejderhanın öldürülmesine de yardım eden küçük güçlü köylü hem bağışçı hem de yardımcıdır" (1968, s. 80). Aynı şekilde bir rol birden fazla kahraman tarafından da yapılabilir. Bu, özellikle yardımcı rolü için daha da belirgindir; çünkü kahramana birden fazla kişi ya da figür masalarda yardım edebilir.

Özetle Propp, masallardaki çok renkli ve çeşitli görüntünün altında tek tip bir biçimin yattığını; masallardaki akış planının ortak bir şema üzerinde yürüdüğünü göstermiştir (Rifat, 2013, s. 177; Erkman-Akerson, 2005, s. 136).

4. Greimas ve Eyleyenler Modeli

Aslen Litvanyalı olan Greimas, Fransız göstergebilim okulunun en önemli temsilcisi kabul edilir. Dilin yüzeysel ve anlamsal olmak üzere iki farklı yapıya sahip olduğunu gözlemledi. Yüzeysel yapıları çözümlemenin yeterli olmadığını, anlatılardaki kurguyu ortaya çıkarabilmek için anlamsal yapının da incelenmesi gerektiğini ifade etti. Göstergebilimi özerk bir bilim dalı haline getiren Greimas, 1979 yılında, içinde 645 terimin yer aldığı bir göstergebilim sözlüğü yayımladı. Böylece, göstergebilimin kendi üst dilini oluşturmasına öncülük etti (Rifat, 2013, s. 192-206).

Propp masallardaki ortak yapıyı bulmak için işlevler üzerine yoğunlaşırken, Greimas olayı bir eyleyenler sorunu olarak ele alır ve Propp'un 31 işlev ve yedi rolünden hareketle bütün anlatıların temelinde altı eyleyenden oluştuğunu ortaya koyar. Bu bir nevi, Propp'un 31 işlevinin altı farklı eyleyen tarafından gerçekleştirildiğinin ifadesidir. Burada eyleyen kavramı "eylemin belirttiği oluştaki etken ya da edilgen biçimde katılan varlık ya da nesne" (Kıran, 2011, s. 271) olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu eyleyenler sadece insan olmak zorunda değildir. Yücel'in (1982) ifade ettiği gibi cansız bir varlık da olabileceği gibi soyut bir takım düşünce ve duygular da olabilir.

Şekil 1: Greimas'ın Eyleyenler Modeli (Kıran, 2011, s. 273)

Bu modelde yer alan altı eyleyen kısaca şu şekilde açıklanabilir:

Gönderici: Eksikliği duyulan nesnenin bulunması için özneyi görevlendirip anlatıyı başlatandır.

Nesne: Eksikliği duyulan, aranan şeydir.

Alıcı: Öznenin elde ettiği nesneyi sonunda alan ve yaptıkları için özneyi ya ödüllendiren ya da cezalandıran eyleyen.

Yardımcı: Anlatıda özneye nesnesini bulması konusunda her türlü yardımda bulunan eyleyen.

Özne: Göndericinin, bulunmasını istediği nesneyi elde edip, alıcıya teslim eden kahraman.

Engelleyici: Öznenin nesneyi bulmasını engellemeye çalışan eyleyen. Rifat (2013, s. 204) bunu "karşıt özne" olarak da adlandırır.

Kıran (2011, s. 272-285), Greimas'ın bu modelinin altı eyleyeni ikiye ikiye üç ekseninde birleştirdiğini ifade eder:

1) *İsteyim eksenini:* Burada esas olan özne ile nesne arasındaki ilişkidir. Özne anlatılarda nesneyi elde etmeye çalışan başkahramandır. Nesne ise eksikliği hissedilen şeydir. Bu bir kişi (mesela suçlu) olabileceği gibi, kaybolan bir eşya, hazine, adalet, intikam almak, elden çıkan bir duruma tekrar kavuşmak, vb. de olabilir. Tıpkı Propp'un 31 işlevinde olduğu gibi her anlatıda bu altı eyleyenin hepsi olmayabilir ama özne ile nesne bir istisna oluşturur. Çünkü "nesnesi olmayan özne, öznesi olmayan nesne düşünülemez" (s. 273).

2) *İletişim eksenini:* Gönderici ile alıcı arasındaki ilişkidir. Gönderici nesneyi bulması için özneyi harekete geçirendir. Bu bir insan olabileceği gibi, intikam duygusu, adalet arayışı, kader, aşk, vb. de olabilir. Alıcı ise, kahramanın nesneyi teslim ettiği, dolayısıyla kahramanın eyleminden menfaat elde edendir. Bazı anlatılarda gönderici ve alıcı aynı eyleyen (mesela bir kral) olabileceği gibi bazı anlatılarda birisi ya da her ikisi birden olmayabilir de.

3) *Güç-iktidar eksenini:* Yardımcı ile engelleyici arasındaki ilişkinin söz konusu olduğu eksendir. Yardımcı, nesneyi bulması için kahramana dolaylı ya da direk yardım ederken, engelleyici öznenin nesneyi elde etmesine engel olma ya da nesneyi kendisi elde etmeye çalışan eyleyendir.

"Bir olayın yeniden sunumu" (Kıran, 2011, s. 100) şeklinde tanımlanabilecek bir anlatının göstergebilimsel incelemesi yapılırken ilk önce, anlatıda yer alan bu altı eyleyenle özne ve nesne arasındaki ilişkiden doğan temel sözceler saptanır (Rifat, 2007, s. 95). İki tür temel sözcce vardır: Durum sözcgesi ve edim sözcgesi. Durum sözcgesinde öznenin nesneye sahip olup olmaması söz konusu iken edim sözcgesinde bir durum sözcgesini başka bir durum sözcgesine dönüştüren bir edim vardır. Göstergebilimde bir edim sözcgesinin bir durum sözcgesini etkileyip onu yeni bir durum sözcgesine dönüştürme sürecine *anlatı izlencesi* denir (Rifat, 2007, s. 95). Bir başka ifade ile anlatı izlencesi "Öznenin bir başka özneyi etkileyerek, içinde bulunduğu

durumu bir başka duruma dönüştürmesidir” (Rifat, 2007, s. 96). Bir anlatı izlencesi dört evreden oluşur:

Birinci evre - *Etkileyim*: Gönderici ile özne arasındaki ilişkinin yer aldığı evredir. Gönderici nesneyi bulması için özneyi etkilemeye, onu ikna etmeye çalışır. Eğer gönderici ile özne eşit konumlarda değilse gönderici özneye isteğini dayatabilir de.

İkinci evre - *Edinim*: Öznenin görevi kabul etmesiyle anlatı izlencesi başlamış olur. Fakat öznenin nesneyi elde edebilmesi için bazı özelliklere ihtiyacı olabilir. Bu özellikler ya doğuştan kendisinde vardır ya da bunları daha sonradan bu evrede edinir.

Üçüncü evre - *Edim*: Öznenin asıl eyleminin yer aldığı, nesneye ulaştığı süreçtir. Bu evrede özne, yardımcıların desteğini alabileceği gibi engelleyicilerin eylemleri ile de karşılaşabilir.

Dördüncü evre - *Yaptırım*: Öznenin nesneyi bulup bulmamasına göre ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı evredir (Rifat, 2007, s.96-97).

5. Metnin İncelenmesi

Bir anlatı, göstergebilimsel olarak çözümlenirken önce kesitlere ayrılır. “Kesitleme, anlatıyı ya da metni, anlam kavşaklarına, bir başka deyişle okuma birimlerine ayırmak demektir” (Rifat, 2009, s. 119). Olay örgüsüne bakarak bu çalışmaya konu olan Hansel ve Gretel¹ adlı masal dört kesite ayrılabilir. Anlatıda 3 özne ve 4 nesne yer almaktadır.

Ö1 ² : Hansel ve Gretel	N1 ³ : Eve dönmek
Ö2: Üvey anne	N2: Hansel ve Gretel’den kurtulmak
Ö3: Cadı	N3: Cadıdan kurtulmak
	N4: Hansel ve Gretel’i yemek

Birinci Kesit

Bir zamanlar Hansel ve Gretel adında iki kardeş varmış. Anneleri onlar daha bebekken ölmüş. Oduncu olan babaları, anneleri öldükten birkaç yıl sonra tekrar evlenmiş. Oduncunun yeni karısı hali vakti yerinde bir aileden geliyormuş. Ormanın kıyısında virane bir kulübede oturmaktan ve kıt kanaat yaşamaktan nefret ediyormuş. Üstelik üvey çocuklarını da hiç sevmiyormuş.

¹ Grimm Kardeşlerin derlediği masalın Ercan Portakal tarafından yapılmış olan Türkçe çevirisi mevcut çalışmada kullanılmıştır.

² Ö1: Birinci özne

³ N1: Birinci nesne

Hansel ve Gretel çok soğuk bir kış gecesi, yataklarına yatmış uyumaya hazırlanırken, üvey annelerinin babalarına, "Çok az yiyeceğimiz kaldı. Eğer bu çocuklardan kurtulmazsak, hepimiz açlıktan öleceğiz," dediğini duymuşlar.

Babaları bağırarak karşı çıkmış. "Tartışmaya gerek yok," demiş karısı. "Ben kararımı verdim. Yarın onları ormana götürüp bırakacağız."

"Endişe etme," diyerek kardeşini teselli etmiş Hansel. "Evin yolunu buluruz." O gece Hansel geç saatlerde gizlice dışarı çıkmış ve cebine bir sürü çakıl doldurmuş.

Sabah olunca, ailece ormana doğru yürümeye başlamışlar. Yürürlerken Hansel cebindeki çakılları kimseye fark ettirmeden atıp, geçtikleri yolu işaretlemiş. Öğle üzeri babalarıyla üvey anneleri onlar için bir ateş yakmışlar ve hemen geri döneceklerini söyleyip ormanın içinde yok olmuşlar. Tabii geri dönmemişler.

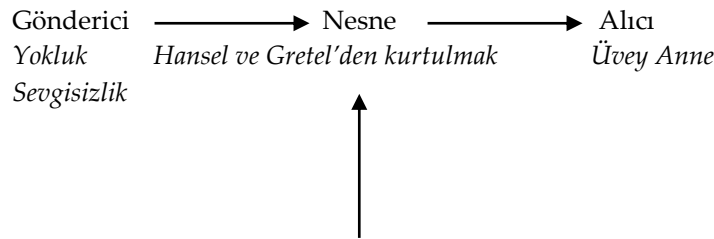
Kurtlar etraflarında ulurken tir tir titreyen Hansel ve Gretel ay doğana kadar ateşin yanından ayrılmamış. Sonra ay ışığında parlayan çakılları izleyerek hemen evin yolunu bulmuşlar.

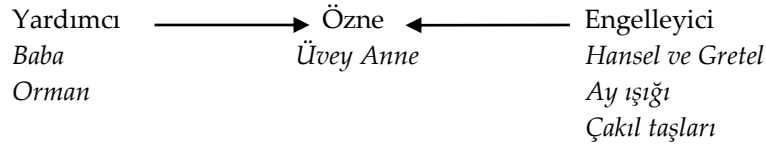
Babaları onları görünce sevinçten havalara uçmuş. Üvey anneleri de çok sevinmiş gibi davranmış ama aslında kararını değiştirmemiş.

Bu kesitte özne-kahraman Hansel ve Gretel'in (Ö1) nesnesi (N1) evde babaları ile birlikte yaşama isteğidir. Yukarıda durum sözcüğü öznenin nesneye sahip olup olmaması şeklinde açıklanmıştı. Öznenin nesneye sahip olduğu durum sözcüğüne "bağlaşımsal durum sözcüğü" denir ve $(\bar{O} \cap N)$ şeklinde gösterilir. Özne nesneye sahip değilse, buna da "ayrışımsal durum sözcüğü" denir ve $(\bar{O} \cup N)$ şeklinde gösterilir (Kıran, 2011, s. 275). Masalın başında bağlaşımsal durum sözcüğü vardır. Çünkü özne (Ö1) nesnesine sahiptir. Bu kesite karşı özne olan üvey anne (Ö2) açısından bakıldığında, kendisinin nesnesinden [üvey çocuklardan kurtulmak (N2)] ayrı olduğu, dolayısıyla ayrışımsal bir durum sözcüğünün varlığı görülür.

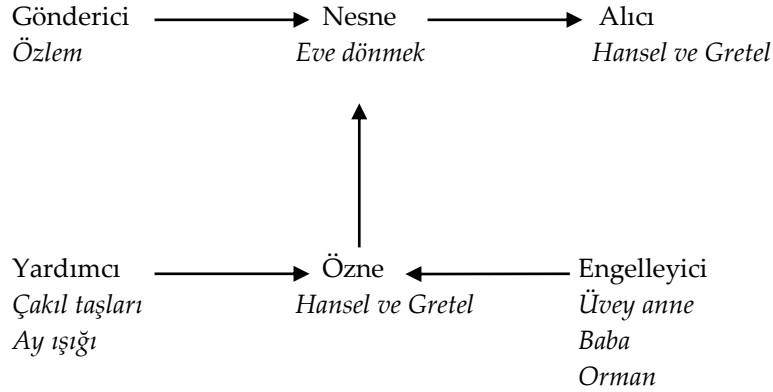
Birinci kesitte anlatı izlencesi üvey annenin (Ö2), yoksulluğu bahane ederek Hansel ve Gretel'den kurtulma isteği (N2) ile başlamaktadır. Üvey anneyi (Ö2) harekete geçiren gönderici yoksulluk ve sevgisizliktir (bk. Tablo 1). Babanın kısa süren itirazı durumu değiştirmez ve sonraki gün Ö2 (üvey anne) nesnesine kavuşur $(\bar{O}2 \cap N2)$. Fakat bu durum kısa sürer ve Hansel ve Gretel'in eve dönmeleri ile başlangıçtaki durum sözcüğüne geri dönmüş olur. Bu kesite ait iki farklı eyleyen modeli Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 1: Özne-kahraman üvey anne (Ö2) açısından birinci kesite ait eyleyenler modeli:

Tablo 2: Özne-kahraman Hansel ve Gretel (Ö1) açısından birinci kesite ait eyleyenler modeli:

İkinci Kesit

Üç gün sonra onlardan kurtulmayı tekrar denemek istemiş. Gece, çocukların odasının kapısını kilitlemiş. Bu sefer Hansel'in çakıl toplamasına izin vermemiş. Ama Hansel zeki bir çocukmuş. Sabah ormana doğru yürürlerken, akşam yemeğinde cebine sakladığı kuru ekmeğin kırıntılarını yere saçıp arkasında bir iz bırakmış.

Öğleye doğru üvey anneleriyle babaları çocukları yine bırakıp gitmişler. Onların geri dönmediklerini görünce, Hansel ve Gretel sabırla ayın doğup yollarını aydınlatmasını beklemişler. Ama bu sefer geride bıraktıkları izi bulamamışlar. Çünkü kuşlar bütün ekmeğin kırıntılarını yiyip bitirmişler.

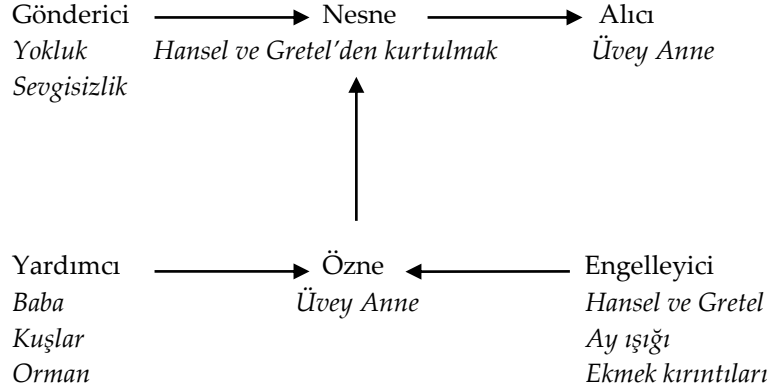
Bu defa çocuklar gerçekten de kaybolmuşlar. Ormanda, üç gün üç gece, aç açına ve korkudan titreyerek dolanıp durmuşlar.

Birinci kesitte olduğu gibi bu kesitte de anlatı izlencesi üvey annenin (Ö2) Hansel ve Gretel'den (Ö1) kurtulma isteği ile başlar. Gönderici (G1) ve nesne (N2) de aynıdır. Fakat kesit sonunda, ekmeğin kırıntıları çakıl taşlarının verdiği sonucu vermeyince, üvey anne (Ö2) Hansel ve Gretel'den kurtularak nesnesine (N2) kavuşur (Ö2 ∩ N2). Bu durum üvey anneye göre karşı-özne olan Hansel ve Gretel'in (Ö1) nesnelere ayrı düşmeleri anlamına gelir (Ö1 ∪ N1). Tıpkı Yücel'in (1982, s. 115) ifade ettiği gibi, karşı-özneli durumlarda bir öznenin zaferi diğerinin yenilgisi, birinin bulduğu diğerinin

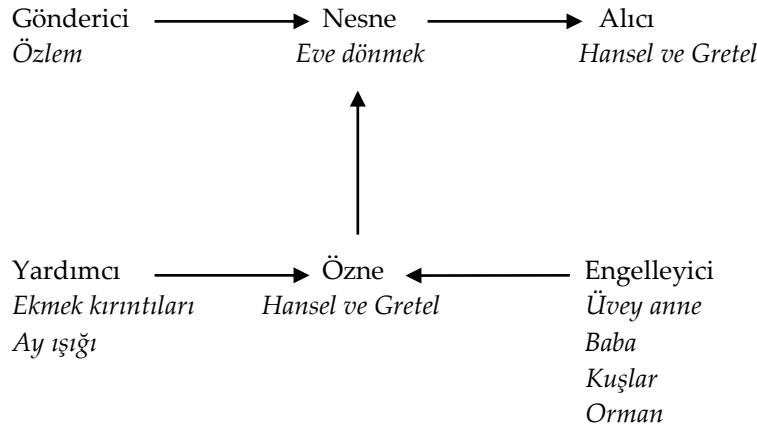

kayıbı olmuştur. İkinci kesite ait iki farklı eyleyen modeli Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 3: Özne-kahraman üvey anne (Ö2) açısından ikinci kesite ait eyleyenler modeli:

Tablo 4: Özne-kahraman Hansel ve Gretel (Ö1) açısından ikinci kesite ait eyleyenler modeli:

Üçüncü Kesit

Üçüncü gün, bir ağacın dalında kar beyazı bir kuş görmüşler. Kuş onlara güzel sesiyle şarkılar söylemiş. Onlar da açıklıklarını unutup kuşun peşine düşmüşler. Kuş onları tuhaf bir evin önüne getirmiş. Bu evin duvarları ekmekten, çatısı pastadan ve pencereleri şekerdenmiş.

Çocuklar tüm sıkıntılarını unutmuşlar ve eve doğru koşmuşlar. Tam Hansel çatıdan, Gretel de pencereden bir parça yiyecekken içeriden bir ses duyulmuş: "Evimi kim kemiriyor bakayım?" Bir bakmışlar kapıda dünya tatlısı yaşlı bir teyze. "Zavallılıklarım benim," demiş kadın, "girin içeri." İçeri girmişler ve hayatlarında hiç yemedikleri yiyecekleri yemişler. O gece kuş tüyü yataklarda yatmışlar.

Fakat sabah her şey değişmiş. Yaşlı kadın dikkatsiz çocukları tuzağa düşürmek için evini ekmek ve pastadan yapmış bir cadıymış meğer. Hansel'i saçlarından tuttuğu gibi yataktan kaldırmış ve onu bir ahura kilitlemiş. Sonra da Gretel'i sürüye sürüye mutfağa götürmüştü.

“Kardeşin bir deri bir kemik!” demiş cırtlak bir sesle. “Ona yemekler pişir! Onu şişmanlat! Eti budu yerine gelince ağzıma layık bir yemek olacak! Ama sen hiçbir şey yemeyeceksin! Bütün yemekleri o yiyecek.” Gretel ağlamış, ağlamış, ama çaresiz cadının söylediklerini yapmış.

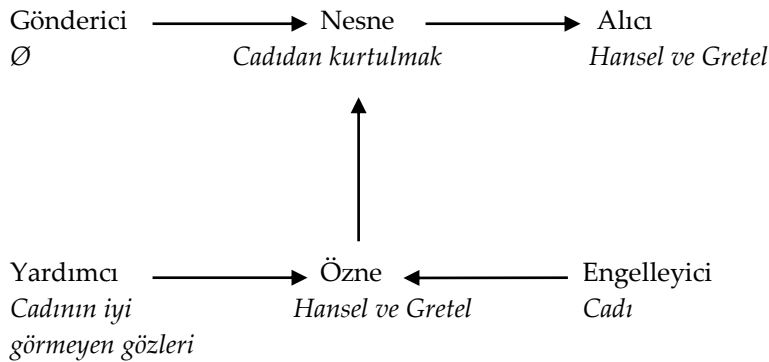
Neyse ki Hansel’in aklı hâlâ başındaymış. Gözleri pek iyi görmeyen cadıyı kandırmaya karar vermiş. Cadı şişmanlayıp şişmanlamadığını anlamak için her sabah Hansel’in parmağını yokluyormuş. Hansel de parmağı yerine bir tavuk kemiği uzatıyormuş ona. “Yok, olmaz. Yeterince şişman değil!” diye bağırtıyormuş cadı. Sonra da mutfağa gidip Gretel’e daha fazla yemek yapmasını söylüyormuş.

Bu böyle bir ay sürmüştü. Bir gün artık cadının sabrı taşmış. “Şişman, zayıf fark etmez. Bugün Hansel böreği yapacağım!” diye haykırmış Gretel’e. “Fırına bak bakalım hamur kıvama gelmiş mi!” Korku içinde yaşamasına rağmen Gretel’in de Hansel gibi hâlâ aklı yerindeymiş. Cadının onu fırına iteceğini anlamış.

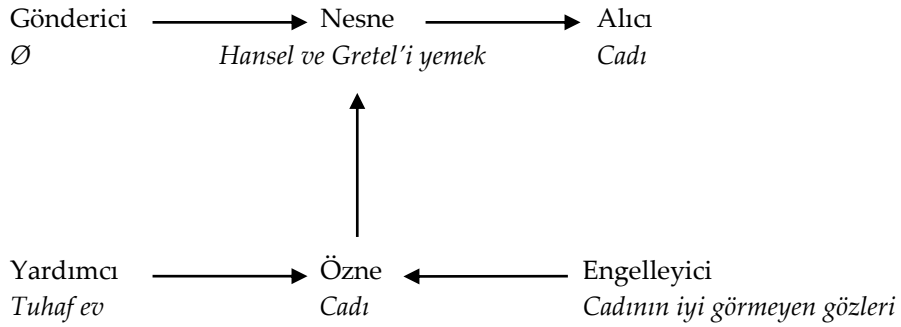
“Başımı fırına sokamıyorum! Hamuru göremiyorum!” diye sızlanmış. Cadı elinin tersiyle Gretel’i hızla kenara itmiş ve başını fırına sokmuş. Gretel bütün gücünü toplayıp yaşlı cadıyı fırının içine itmiş, sonra da arkasından kapağı kapamış.

Üçüncü kesitte anlatı izlencesini başlatan olay Hansel ve Gretel’in (Ö1) beyaz kuşu takip ederek cadının (Ö3) evini görmeleridir. İlk etapta güzel yaşlı bir bayan olarak kendisini gösteren cadının kötü niyeti, Hansel ve Gretel’in bu kesitte farklı bir nesne peşinde koşmalarına - cadıdan kurtulmak (N3)- sebep olur. Karşı-özne konumundaki cadının (Ö3) nesnesi (N4) ise Hansel ve Gretel’i yemektir. Cadının iyi görmeyen gözleri sayesinde kesit sonunda Hansel ve Gretel’in (Ö1) nesnelere (N3) kavuşması cadının (Ö3) nesnesinden (N4) ayrı düşmesine sebep olmuştur. Bu kesite ait iki farklı eyleyen modeli Tablo 5 ve Tablo 6’da yer almaktadır:

Tablo 5: Özne-kahraman Hansel ve Gretel (Ö1) açısından üçüncü kesite ait eyleyenler modeli:

Tablo 6: Özne-kahraman Cadı (Ö3) açısından üçüncü kesite ait eyleyenler modeli:

Dördüncü Kesit

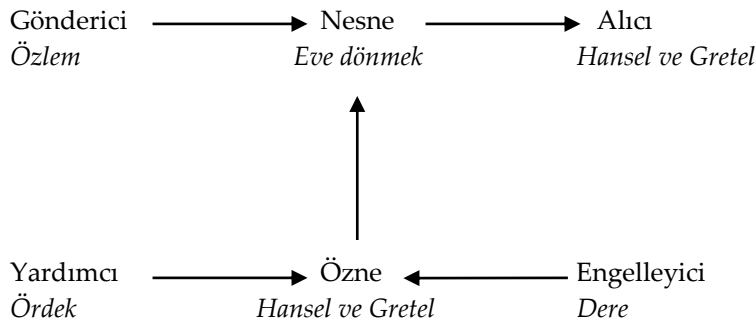
Hansel böylece kurtulmuş, ama hâlâ eve nasıl gideceklerini bilmiyorlarmış. Tekrar ormana dalmışlar. Bir süre sonra karşularına bir dere çıkmış. Bir ördek önce Hansel'i sonra da Gretel'i karşı kıyıya geçirmiş. Çocuklar birden buldukları yeri tanımışlar. Hızla evlerine doğru koşmuşlar.

Onları karşısında gören babaları çok mutlu olmuş. Sevinç gözyaşları içinde, onları ormanda bıraktıktan kısa bir süre sonra o acımasız üvey annelerinin ailesinin yanına gittiğini söylemiş. Yaptıkları için üzüntüden nasıl kahrolduğunu anlatmış.

Babalarını bir sürpriz daha bekliyormuş. Hansel ceplerinden, Gretel de önlüğünün cebinden cadının evinde buldukları altın ve elmasları çıkartmışlar. Ailenin tüm sıkıntıları sona ermiş böylece. O günden sonra da ömürlerini mutluluk içinde sürdürmüşler.

Bu kesit, Hansel ve Gretel'in (Ö1) nesnelere (N1) artık kalıcı olarak kavuştukları bir kesittir. Karşı-özne ve en önemli engelleyicileri olan üvey anne (Ö2) evi terk etmiş ve nesnesine (N2) kavuşmasında ona yardım eden baba da yaptıklarına pişman olmuştur.

Tablo 7: Özne-kahraman Hansel ve Gretel (Ö1) açısından dördüncü kesite ait eyleyenler modeli:

6. Sonuç

Şüphesiz ki edebî metinler değişik yaklaşımlarla incelenebilir. Sadece dilsel göstergeleri değil, dil dışı göstergeleri de inceleyen; dilde var olan evrensel yapıları edebî metinlerde de araştıran göstergebilim bu tür yaklaşımlardan

birisidir. Mevcut çalışmada, Grimm Kardeşlerin derlediği masallar arasında yer alan Hansel ve Gretel isimli masal, Greimas'ın eyleyenler modeline göre incelenmiştir. İnceleme sonucunda modelin, masalın kurgusal yapısını ortaya koyduğu, üretim süreçlerini görünür kıldığı saptanmıştır. Masalda yer alan bütün eyleyenlerin modelde kendisine yer bulması, hiçbir eyleyenin model dışında kalmaması; eyleyenlerin masaldaki fonksiyonları ile modelde buldukları yerlerin birebir örtüşmesi de bunun en büyük göstergesidir.

Kaynakça

- Asutay, H. (2013). Çocuk Yazınının Fantastik Dünyası: Masallar. *Turkish Studies*, 8(13), 265-278.
- Erkman-Akerson, F. (2005). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Multilingual
- Grimm, J. & W. (2011). *Grimm Masalları*, s.18-23. (E. Portakal, Çev.). İstanbul: Bilge Kirpi Yayıncılık.
- Günay, U. T. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ
- Kıran A. ve Z. (2011). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Parsa, S & A. F. (2004). *Göstergebilim Çözümlemeleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press
- Rifat, M. (2007). *Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2013). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saussure, F. (1959). *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library
- Şirin, M. R. (2007). *Masal Atlası: Masal Edebiyatı Kültürü Üzerine Yazılar*. Ankara: Kök Yayıncılık
- Yücel, T. (1982). *Yapısalcılık*. İstanbul: Ada Yayınları
- Zipes, J. (2003). *The Brothers Grimm: From Enchanted Forests to the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan.

